

I. FEJEZET: MIT JELENT A BIBLIA SUGALMAZOTTSÁGA?

Gyakran megesik, hogy a legalapvetőbb hitbeli meggyőződéseinket tudjuk a legnehezebben meghatározni. Gyakorlatilag felekezettől függetlenül, minden keresztény egyetért abban, hogy a Biblia *sugalmazott*. Azonban ha arra kérjük őket, hogy pontosabban határozzák meg, mit értenek ezen, mindjárt világos lesz, hogy a Biblia sugalmazottságával kapcsolatos nézetek mennyire széles skálán mozognak.

A Biblia sugalmazottságába vetett hit egyidős az Egyházzal, és abban az ősi zsidó meggyőződésben gyökerezik, hogy a *Tanak* (a Tóra, a Próféták és az Írások) sugalmazott. A *Tanak* bibliai sugalmazottságát számos újszövetségi szöveg egyértelműen feltételezi:

„Minden Írás, amit az Isten sugalmazott, jól használható a tanításra, az érvelésre, a feddésre, s az igaz életre való nevelésre, hogy az Isten embere tökéletes legyen és minden jóra kész legyen.”
(2Tim 3,16-17)

„Így a prófétai jövendöléseket még jobban hisszük. Jól teszitek, ha figyeltek rájuk, mint sötétben világító lámpásra, amíg a nappal fel nem virrad, és a hajnalcsillag fel nem ragyog a szívetekben. Először is azt értsétek meg, hogy az Írásnak egyetlenegy jövendölése sem származik önkényes értelmezésből. Hisz sohasem keletkezett jövendölés emberi akaratból, hanem mindig csak a Szentlélektől sugalmazva beszéltek – Isten megbízottaiként – a szent emberek.” (2Pt 1,19-21)

A Biblia sugalmazottságának e következetes kinyilvánításai arra nem szolgálnak magyarázattal, hogy pontosan mit értünk sugalmazottság alatt. Azt se felejtjük el, hogy ezek az újszövetségi szövegek az Ószövetségre utalnak, amikor az Írásokról beszélnek. A bibliai szerzőknek elsősorban arra volt gondjuk, hogy Isten megváltó művéről tanúskodjanak, és nem sok figyelmet fordítottak arra, hogy saját tekintélyük természetéről biztosítsák az olvasót.

A későbbi keresztény generációknak nem volt kétségük afelől, hogy azok a keresztény szövegek, amelyek végül a bibliai kánon részévé lettek, szintén isteni hatás alatt íródtak. Ez mégsem tartotta vissza őket attól, hogy elismerjék az emberi szerzők korlátait. A korai egyházi írók gyakran beszéltek arról, hogy Isten *alkalmazkodik* a bibliai írók korlátaihoz, azonban ekkoriban kevés elmélet született a bibliai szerzők isteni sugalmazásának természetére és mértékére vonatkozóan. Majd csak a XVI. században, a protestáns reformáció idején kezdenek a katolikus és protestáns teológusok figyelmet szentelni a Biblia tekintélyével kapcsolatos keresztény igények természetének és korlátainak.

A BIBLIAI SUGALMAZÁS ELMÉLETEI

A „sugalmazás” szó a latin „belelehel” (*inspiro*) igéből ered. A keresztények ezt a szót választották azon meggyőződésük kifejezésére, hogy a Biblia „Isten által lehelt”, vagyis maguk a szövegek – de legalábbis vallási tartalmuk – a Szentlélek hatásának valamely különleges módján jöttek létre. Robert Gnuse *A Biblia tekintélye* című könyvében a Biblia sugalmazottságának több különböző elméletét mutatja be. A sugalmazásról szóló alábbi összefoglaló az ő munkájára támaszkodik, bár

kategorióit itt két alapvető csoportra szűkítjük: a szó szerinti és a nem szó szerinti sugalmazásra.⁶ Mindkettő több változatot tartalmaz.

1. Szó szerinti sugalmazás

A bibliai sugalmazás egyik elterjedt megközelítése magára a bibliai szövegre összpontosít, valamint a bibliai szöveg létrehozásában érvényesülő isteni befolyás módjára. A „szó szerinti sugalmazás” elméletének két alapváltozata van: a „szigorú” és a „korlátozott” felfogás.

Szó szerinti sugalmazás – szigorú értelemben véve

Az a kijelentés, hogy a Biblia „Isten igéje”, sok keresztény számára azt jelenti, hogy a Biblia ténylegesen „Isten szavait” tartalmazza. Vagyis úgy gondolják, hogy a Biblia sajátos szavait azokon az eredeti nyelveken, amelyeken aztán le is írták azokat, a szerzők egy, csak spirituális tollbamondásként leírható folyamatban kaphatták meg. Erre a legszorosabb analógia más hagyományból az iszlám felfogása, amely azt tartja, hogy a Korán szavait Gábrriel arkangyal diktálta le Mohamed próféta számára. A muzulmánok ezért csak a Korán arab nyelvű változatát tartják „sugalmazottnak”. Csak néhány fundamentalista keresztény megy ennyire messzire: általában készek elfogadni, hogy szükséges a nemzeti nyelvekre való fordítás, bár sokan úgy tekintenek a Bibliára, mint ami egészében és teljesen, közvetlenül Isten szava.

A sugalmazás ezen megközelítése azt feltételezi, hogy létezett a bibliai szerzőknek egy olyan csoportja, amely elhatárolható

⁶ ROBERT GNUSE: *The Authority of the Bible. Theories of Inspiration, Revelation and the Canon of Scripture*, Paulist, New York, 1985, 22-65.

Izrael és a korai kereszténység nagyobb közösségétől, és amely valamilyen különleges isteni befolyás alatt állt írás közben. E nézet képviselői elismerik, hogy a bibliai szerzők saját stílusuknak és képzettségüknek megfelelően írtak, viszont kitartanak amellett, hogy a szerzők gondolkodását Isten közvetlenül irányította, hogy az isteni igazságot teljességében és tévedhetetlenül tudják átadni.

Ez a sugalmazási elmélet viszonylag újnak számít a kereszténység történetében: csak az elmúlt két évszázad folyamán bukkant fel. Bár voltak katolikus támogatói is, ez az elmélet mégis csak a XIX. századi liberális protestantizmus égisze alatt bontakozott ki igazán, mint a történeti-kritikai kutatás⁷ megjelenésére adott válasz protestáns körökben. Érdekes módon, könnyen elképzelhető, hogy a katolikus részről a pápai tévedhetetlenség teológiájára helyezett hangsúly vezetett ahhoz, hogy a protestáns kutatók kidolgozták a bibliai tévedhetetlenség párhuzamos elméletét.

A szigorú értelemben vett szó szerinti sugalmazás előfeltételezi a bevezetésben tárgyalt tantételszerű kinyilatkoztatási modellt. Ezzel együtt jár a Biblia teljes és tökéletes tévedésmentességéhez való ragaszkodás is minden kérdésben. Az elmélet hívei a Bibliát minden vonatkozásban tévedés nélkülinek tartják: a történelem, a tudomány és a kultúra kérdéseiben csakúgy, mint a hitigazságok tekintetében.

Éz a megközelítés rögtön felvet egy problémát, amely magával a bibliai szöveggel kapcsolatos. A Biblia egyik könyvéről sem maradt fenn eredeti kézirat. A Holt-tengeri tekercsek felfedezését megelőzően a legrégebbi ószövetségi kéziratunk a IX. századból származnak. Még napjainkban is a legkorábbi

teljes újszövetségi kéziratok (Vatikáni Kódex és Sínai Kódex) csak a IV. századra datálhatók (bár van néhány kisebb töredékünk, amelyek legfeljebb a II. század elejére tehetőek). Ha figyelembe vesszük azt a hosszú időt, ami a bibliai szöveg megírása és a rendelkezésre álló másolatok elkészítése között eltelt, nem meglepő, hogy ezek a kéziratok nem egyeznek meg egymással minden részletben, és az egyes kéziratok gyakran az adott szakasz különböző olvasatait kínálják. A szigorú értelemben vett, szó szerinti sugalmazás képviselői tudatában vannak ezeknek a problémáknak, és általában az a válasszuk, hogy a bibliai sugalmazás csak az eredeti szövegre terjed ki, a másolatokra nem. Készséggel elismerik, hogy a kézirat-másolatok nem tévedhetetlenek, ugyanakkor kitartanak amellett, hogy a nem túl jelentős, másolói hibából eredő eltérések semmilyen módon nincsenek hatással a Biblia kinyilatkoztatott tartalmára.

A bibliai sugalmazottságnak és tévedésmentességének ez a – protestáns keresztények között eléggé elterjedt – szemlélete komoly problémákat vet fel, mivel a hangsúlyt egyoldalúan csak a bibliai szövegek isteni szerzőségére helyezik, és nem szentelnek elegendő figyelmet az azokat ténylegesen leíró szerzők emberségének. Miként a korai századok némely tévtanítói tagadták Krisztus ember voltát, mert nem értették, hogyan lehetne Krisztus egyszerre emberi és isteni is, ugyanúgy ma a keresztények egy csoportja sem látja be, hogyan lehetne a Biblia egyszerre emberi és isteni mű.

A kinyilatkoztatás és a tévedésmentesség ilyen értelmű megközelítésének elterjedt következménye lett, hogy a Bibliát úgy forgatják, mint egy „felhasználói kézikönyvet”, amelytől mérvadó válaszokat várnak olyan szerteágazó kérdésekben, mint az emberi élet eredete, befektetési stratégiák vagy a házastárs kiválasztása. Azonkívül számolnunk kell annak

⁷ Tudományos bibliakutatás olyan módszerekkel, amelyeket a történészek a történelmi szövegek kutatásában alkalmaznak.

lehetőségével is, hogy a szoros értelemben vett szó szerinti sugalmazás azáltal, hogy a Biblia abszolút tévedésmentességére koncentrálnak, jobban figyel magának a szövegnek mint médiumnak a védelmére, mint arra az üzenetre, amelyet a szent szöveg közvetíteni akar.

Szó szerinti sugalmazás – korlátozott értelemben véve

Egy másik felfogást, amely szintén maguknak a bibliai szövegeknek a sugalmazottságát hangsúlyozza, nevezhetünk „korlátozott” szó szerinti sugalmazás-elméletnek. Sok szempontból ez modern változata az isteni alkalmazkodás ókori keresztény elképzelésének, amely szerint úgy gondolták, hogy bár a sugalmazottság Isten szerzőségét határozottan állítja, de ez nem zárja ki az emberi szerzők korlátozott ismereteihez, képességeihez való „alkalmazkodás” alázatát a sugalmazás folyamatában. Néhány középkori gondolkodó hasonló felfogást tett magáévá, amikor a bibliai szövegek szerzősége tekintetében különbséget tett az isteni szerző, mint „elsőleges ok”, és az emberi szerzők, mint „másodlagos vagy eszköz-okok” között.⁸ Ezen elmélet alapján állíthatták ezek a középkori gondolkodók, hogy Isten a bibliai szerzők teremtett szabadságán és korlátain keresztül, és nem ezek ellenére közölte kinyilatkoztatását.

E nézet mai képviselői gyakran hivatkoznak a kortárs bibliai kutatás fejleményeire. Például, ma már általánosan elismert a katolikus és a protestáns biblikusok körében is, hogy egy bibliai szöveg megfelelő értelmezése megköveteli, hogy az értelmező legyen tekintettel (1) a szerző szándékára, amennyire az

⁸ Ezek a klasszikus filozófiai fogalmak alkalmasak a világban megvalósuló isteni és emberi tevékenység hamis szembeállításának kiküszöbölésére, valamint az isteni és emberi létrend megkülönböztetésére.

megállapítható; (2) a szöveg keletkezésének történelmi és társadalmi kontextusára; (3) az adott szövegben alkalmazott sajátos irodalmi műfajra vagy formára; (4) az adott szöveg történeti fejlődésére, amely egy korai szóbeli változathoz különböző átdolgozások során végül elnyerte azt a végső formát, amely a Bibliában található; (5) az elbeszélés különféle szimbolikus és mitológikus alkalmazására; (6) arra, hogy az adott szöveget az egész Biblia tanúságának összefüggésében kell értelmezni; (7) arra, hogy hogyan olvasták a szöveget az Egyház hagyománya szerint.

A „korlátozott” szó szerinti sugalmazás tanának követői is úgy gondolják, hogy a szent szövegek szerzőire hatott valamilyen különleges isteni befolyás, de azt is fenntartják, hogy ez a befolyás nem akadályozhatta meg a szerzőket abban, hogy az isteni kinyilatkoztatást egy történelmileg és társadalmilag meghatározott helyzetből közöljék. Elkötelezettek maradnak a Biblia tévedésmentessége mellett, de azzal a lényeges fenntartással, hogy a Biblia tévedésnélkülisége csak az isteni kinyilatkoztatásra vonatkozik, de történelmi és tudományos kérdésekre nem.

E felfogás nyilvánvaló előnye, hogy megold számos olyan problémát, amikor a tudomány vagy a történelem kérdéseiben a Biblia tanúsága összeegyeztethetetlennek tűnik a mai ismereteinkkel. Ez a szemlélet összezsugorítja a II. Vatikáni Zsinat szemléletével is, amely a tantételszerű kinyilatkoztatás-felfogással szakítva olyan értelmezéshez fordul, amely jobban figyel a Biblia tanúságára, a Szentlélek ereje által Krisztusban felkínált egyetlen isteni önközlésre vonatkozóan. Másrésztől, amint néhány kritikus figyelmeztetett, a gyakorlatban nehéz lehet megkülönböztetni az isteni kinyilatkoztatással kapcsolatos bibliai tartalmat a szigorúan szaktudományos és történelmi kérdésektől.

2. A nem szó szerinti, avagy tartalmi sugalmazás

Az eddig bemutatott két megközelítés abban hasonlít, hogy az isteni befolyás szerepét maguknak a szent szövegeknek a megalkotásában hangsúlyozzák. A kéziratok különbözőségéből eredő problémák, valamint az, hogy tudomásunk van arról a hosszú, többlépcsős, történelmi folyamatról, amelynek eredményeképpen számos szöveg eljutott a mai formájáig, arra indították a kutatók egy csoportját, hogy elutasítsák az írott szövegek ilyen jellegű középpontba állítását a sugalmazás folyamatában.

Gondolatok és személyek sugalmazása

Itt a kiindulási pont az, hogy különbséget teszünk a szent szöveget alkotó emberi szavak, és a szavak által ábrázolt gondolatok vagy vallási tartalmak között. Ez az elmélet úgy tartja, hogy Isten *ténylegesen* nem formál szavakat a szerző elméjében, hanem inkább ötletet ad, vagy belátásra vezet, amelyet aztán a szerző a saját szavaival ad át. Már a III. században találunk olyan keresztény gondolkodókat, akik a sugalmazást inkább úgy tekintették, mint Isten befolyását a gondolatok létrehozására, nem pedig konkrét szövegek sugalmazására. Órigenész, a nagy alexandriai teológus, sugalmazás alatt a bibliai szerző egyfajta „megvilágosítását” értette, és ezzel nagyobb teret nyert az emberi közreműködés lehetősége is. Ezért ő lehetségesnek tartotta a bibliai szövegekben bizonyos hibák előfordulását. A XIX. században néhány kutató, köztük John Henry Newman, úgy vélte, hogy a Bibliának csak hit és erkölcs dolgában van sugalmazott tekintélye. Ugyanebben a században, befolyásos katolikus teológusok, mint Giovanni Perrone és Johann Baptist Franzelin, úgy tartották, hogy a Biblia szerzői isteni segítséggel jutottak ugyan a gondolataikhoz, de az általuk választott szavak egészen emberi eredetű szavak voltak.

E megközelítés másik változata nem a szöveg „mögötti” gondolatra koncentrál, hanem valamely vallásos tapasztalatra, amely hatott a szerzőre. Így az isteni közreműködés nem a bibliai szöveg megformálására irányul, hanem elsősorban egy olyan vallásos tapasztalatra, amely alakítja a szerző munkáját. Ezt szemléltetheti például Szent Pál damaszkuszi úton átélte megtérés-élménye, amely később áthatja az írásait. Ebben az értelemben a Biblia sugalmazottsága egyszerűen azt jelentené, hogy a Biblia visszatükrözi a szerzői hiteles vallási élményeit. Ennek a megközelítésmódnak komoly veszélye az, hogy a Bibliát a vallásos-misztikus találkozások szubjektív leírásainak gyűjteményeként láttatja, nagyon kevés objektív tartalommal. További nehézséget jelent a *gondolat* és annak szóbeli kifejezése közötti különbségtétel. E megközelítés nyilvánvaló előnye ugyanakkor, hogy kevésbé élezi ki a tévedésmentesség körül felvetődő problémákat, amelyek a bibliai szöveg sugalmazásának elméletét kísérik.

Társadalmi sugalmazás

A sugalmazás minden eddig vizsgált elmélete a Szentléleknek egy bizonyos bibliai szerzőre gyakorolt hatását igyekezett leírni. Így mindezeket az elméleteket a sugalmazás *pszichológiai* elméleteinek tekinthetjük. Azonban ezeknek a pszichológiai elméleteknek szembe kell nézniük a modern bibliakutatás alapvető kihívásával: ha sok bibliai szöveg többlépcsős fejlődési folyamat során jött létre, vagyis néha több generáción keresztül csak szóbeli hagyomány őrizte, mielőtt írott szöveggé vált, akkor hogyan lehet azonosítani azt a szerzőt, aki az isteni sugalmazás közvetítője volt? A megoldás, amelyet katolikus

és protestáns teológusok⁹ javasoltak: a sugalmazás társadalmi beágyazottságának figyelembe vétele a korai keresztény közösség életében. Ezek a teológusok úgy mutatták be a sugalmazást, mint olyan karizmát, amely aktívan működött a korai keresztény közösségek összetett emberi kapcsolatainak keresztül, és amely végül a szent szövegek létrejöttét eredményezte.

A mai világban, a plágiummal és a szerzői jogok tiszteletben tartásával kapcsolatos gondok jól tükrözik, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonítunk az irodalmi művek szerzőségének. Nem ugyanígy gondolkodtak erről az ókorban. Számos bibliai szöveget névtelenül írtak, és csak nemzedékekkel később csatolták hozzá egy szerző nevét. A társadalmi sugalmazás elméletének támogatói szerint, éppen a szerzőség beazonosítása körüli bizonytalanságok miatt is logikusnak látszik, ha elsősorban a Szentlélek egész közösséget átható működésére irányítjuk a figyelmünket.

Ez a megközelítés összhangban van azzal a hagyománnyal is, hogy a Názáreti Jézus közvetlenül nem hagyott semmilyen írást a tanítványaira. Nem írt sem emlékiratot, sem önéletrajzot, sem valamiféle etikai kódexet. Írott szöveg hagyományozása helyett Jézus a saját követőinek közösségét hívta életre.

HOGYAN TÁRGYALTA EZT A TÉMÁT A II. Vatikáni Zsinat?

A XIX. század katolikus teológusai, mint például a már említett Newman és Franzelin, arra keresték a megoldást, hogy

⁹ Protestáns oldalon Paul Achtemeier bibliakutató, katolikus oldalon John L. McKenzie SJ biblikus és Karl Rahner SJ szisztematikusan teológusok neve emelhető ki.

miként állítható párhuzamosan a Biblia sugalmazottsága, és bizonyos hibák lehetősége a kinyilatkoztatás tartalmát nem érintő részletekben. Hamarosan azonban úgy tűnt, hogy XIII. Leó pápa *Providentissimus Deus* kezdetű enciklikája (1893) lezárta ezt a kérdést, amikor úgy foglalt állást, hogy a Biblia mind vallási, mind profán vonatkozásban tévedésmentes. A kérdés árnyalt újrafelvetése XII. Piusz *Divino Afflante Spiritu* (1943) kezdetű enciklikájának megjelenésével vált lehetségessé, amely megengedte a katolikus bibliakutatóknak, hogy munkájuk során a modern bibliatudomány teljes eszköztárát felhasználják. Amikor 19 évvel később megnyitották a II. Vatikáni Zsinatot, a Katolikus Egyház még csak nagyon friss tapasztalatokkal rendelkezett a modern szentírástudomány területén. Így érthető, hogy a zsinati atyák különösen is törekedtek arra, hogy kellő körültekintéssel fogalmazzanak a Biblia tekintélyét érintő kérdésekben.

1. A Szentírás sugalmazottsága

Az isteni kinyilatkoztatásról készített előzetes dokumentumtervezet, amelyet a zsinat előestéjén küldtek el a püspököknek, az isteni kinyilatkoztatásnak egy olyan leírását tartalmazta, amely nagyon közel állt az előzőekben leírt, szigorú értelemben vett szó szerinti sugalmazás modelljéhez. Ezzel szemben a *Dei Verbum*-ként ismert végső, hivatalos dokumentum a sugalmazás lényegesen árnyaltabb szemléletét részeseíti előnyben, amely elismeri az ember közreműködését is a Szentírás keletkezésének folyamatában. Ez az elmozdulás hangsúlyokban érhető tetten. A dokumentum 11. pontja például megismétli a kijelentést, hogy a Szentírást a Szentlélek sugalmazására írták, ugyanakkor gondosan elkerüli, hogy bármelyik konkrét elméletet kizárólagossá tegye. A zsinat

Istent a hagyománynak megfelelően a Szentírás „szerzője”-ként említi, de attól tartózkodik, hogy ezt a szerepet *ŷő* szerzőségnek nevezze, ahogy ez a dokumentum egy korábbi változatában szerepelt. Válaszul azokra a sugalmazás-felfogásokra, amelyek az emberi szerzőt pusztán passzív szerepre korlátozták, ugyanez a pont azt is megállapítja, hogy az emberi szerzők erejük és képességeik teljes birtokában voltak, ezért a Biblia „valódi szerzői”-nek lehet nevezni őket is. Amíg a 7. pont egy korábbi szövegváltozatban a „Szentlélek tollbamondását” említette, a végső szöveg a „Szentlélek ihletéséről” beszél, ami az isteni tevékenység sokkal árnyaltabb megfogalmazása – és az emberi szabadságnak is tágabb teret enged. Mindez jelzi, hogy a zsinati atyák világosan tisztában voltak azzal, hogy egy kiegyensúlyozott sugalmazás-teológiához még sok kreatív teológiai munkára lesz szükség. Ezért megelégedtek azzal, hogy csak az alapelveket rögzítsék, kellő teret engedve így a teológia további fejlődésének.

2. A Biblia tévedésmentessége

A zsinat szükségesnek látta, hogy foglalkozzon a Biblia tévedésmentességének kérdésével is. Ahhoz, hogy helyesen ítéljük meg a zsinati dokumentum tartalmának finomságait, át kell tekintenünk az e témával foglalkozó szövegváltozatok történetét a zsinati munka során. Az isteni kinyilatkoztatásról szóló dokumentum egy korai vázlata megismételte a „teljes tévedésmentesség” tanát, feltételezve, hogy a Szentírás minden részletében teljesen mentes a tévedésektől, „akár vallási, akár profán” (*re religiosa et profana*) dologról legyen is szó. A „profán igazságokra” (*veritates profanae*) tett utalás sok vitát váltott ki. A kritikusok szerint ez csaknem monofizita álláspontot sugall a bibliai sugalmazás és tévedésmentesség teológiájában. Más-

képpen fogalmazva, a szent szöveg emberi jellege szinte feloldódik annak isteni eredetében. A püspökök azonban mindannyian tisztában voltak a Bibliában tapasztalható történeti problémákkal, ellentmondásokkal.¹⁰

1964. október 2-án Franz König, bécsi bíboros nagyhatású beszédben óva intett attól, hogy a püspökök figyelmen kívül hagyják a modern exegézis eredményeit, amelyek szerint a Bibliában található egyes történeti és természettudományos adatok „elégtelenek”. Beszéde a zsinati atyák körében jó fogadtatásra talált. Általános vélemény volt, hogy el kell kerülni azt az értelmezést, amely szerint a Szentírásnak csak bizonyos „részei” sugalmazottak, továbbá számolni kell az emberi korlátok, hibák lehetőségével a szövegben.

Végül az a döntés született, hogy a vallási és a profán igazságok megkülönböztetését egészen ki kell kerülni. A végső szöveg csak hosszas és bonyolult egyeztetések során nyert megerősítést, amelyben VI. Pál pápa személyesen is megfogalmazta álláspontját. Így szól a végső szöveg:

„Mindazt tehát, amit a sugalmazott szerzők, vagyis a szent írók állítanak, a Szentlélek állításának kell tartani, ezért hinnünk kell, hogy amit Isten a mi üdvösségünkre le akart íratni a szent iratokban, azt a Biblia könyvei biztosan, hűségesen és tévedés nélkül tanítják.” (DV 11)

¹⁰ Egy gyakran idézett szentírási példa: Mk 2,26, amelyben arról olvashatunk, hogy Dávid király Abjatár főpapsága idején bement Isten házába, holott 1Sám 21 szerint ez nem Abjatár, hanem annak apja, Achimelech idején történt. Meg lehetne említeni további következtetlenségeket is az evangéliumokból, pl. a „templom megtisztítása” történetének kronológiai elhelyezését illetően (Jézus működésének az elején vagy a végén történt ez az esemény?). Az evangéliumok nem egybehangzóak abban sem, hogy az Utolsó Vacsora húsvéti vacsora volt-e, vagy sem.

A kulcs „a mi üdvösségünkre” formula: a szent iratok tartalma mellett a sugalmazó Isten *üdvözítő szándékát* hangsúlyozta a jóváhagyott szöveg. A zsinat, ahelyett, hogy a Szentírást kitétele volna annak a kockázatnak, hogy vallásos és profán igazságokra osszák fel, amellet foglalt állást, hogy a sugalmazottságot és a tévedésmentességet Isten megváltó szándéka felől kell nézni. Tanítása szerint így az *egész* Szentírás sugalmazott, de a sugalmazás elsődlegesen az üdvözítésre, nem pedig a történeti vagy a tudományos pontosságra irányul. A bibliai szövegek világképi keretét Isten üdvözítő meghívásának történelmi közvetítő közegeként kell tekinteni.

Ebben a tévedésmentességre vonatkozó, kiegyensúlyozottabb megfogalmazásban benne foglaltatik a kritikus eltávolodás a teljes tévedésmentességtől, amely a „szigorú értelemben vett” szóbeli sugalmazás elméletéből következik. A zsinat gondosan írta körül a kérdést, amikor elismerte az emberi korlátok, tökéletlenségek, vagy akár hibák lehetőségét is a szent szövegek szerkesztésének folyamatában úgy, hogy eközben Isten üdvözítő igazságát a teljes bibliai tanúságtétel hűségesen nyilatkoztatja ki.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A zsinat maga függőben hagyta a korlátozott szóbeli sugalmazás és a tartalmi sugalmazás elméletei közötti döntést, ám a zsinat utáni teológiai fejlődés egyértelműen a társadalmi sugalmazás átdolgozott elméletét részesítette előnyben. Ez különösen is igaz azokra a katolikus teológusokra, akik törekedtek a Biblia tekintélyét az Egyház tekintélyével szoros összefüggésben szemlélni. A sugalmazás társadalmi elméletei felé való elmozdulás ugyanakkor nem szükségképpen zárja

ki pszichológiai típusú elméletek alkalmazását, mivel – amint azt a társadalmi sugalmazás elméletének számos képviselője felismerte – a közösségnek adott karizma sokféle módon, de mégis egyéni emberi cselekedeteken keresztül működik.

Nem kell meglepődnünk e nehézségek láttán, amelyekkel a bibliai sugalmazás megfelelő elméletének keresése során szembesültek a teológusok. Az emberi alkotó tevékenység dinamikájának mindig van valami rejtélyes és megfogalmazhatatlan jellege, ami ellenáll a sematizálásnak. A művészek-től is mindig erőfeszítést kíván, hogy elmagyarázzák, miként találtak rá egy-egy kreatív gondolatra. A teológia még nagyobb nehézségekkel szembesül. A bibliai sugalmazás egy alkalmas elméletének körvonalazása valóban a nagyobb teológiai kihívások közé tartozik, ami a teológusokat a kezdetek óta foglalkoztatta: hogyan írható le az Isten és az ember rejtélyes együttműködése, közös tevékenysége. A szentírási sugalmazás megfelelő elméletének kidolgozása valójában csak egy konkrét esete ennek a nagyobb kérdéskörnek, ahogy azt e könyv hátralévő részében is látni fogjuk.

A kísértés az, hogy Isten és az ember szerepét csak egymás rovására tudjuk elképzelni, a játékelmélet nyelvén: egy zéró-összegű játék keretében. Valójában zsákutcát jelent az a megközelítés, amely szerint az emberi és az isteni tényező zéróösszeg-viszonyba kerül egymással, vagyis az egyik tag hangsúlyozásával szükségszerűen jelentéktelenné lesz a másik. Történelmi példával szolgál e csapdára a domonkosok és jezsuiták között zajlott ún. *De Auxiliis* vita a XVI. században. A domonkosok az isteni kezdeményezést hangsúlyozták a kegyelmi életben, gyakran az emberi szabadság rovására, míg a jezsuiták az emberi szabadság hangsúlyozására hajlottak az isteni kezdeményezéssel szemben. Egy évezreddel korábban a krisztológiai viták hasonló tendenciákról tanúskodtak. Krisztus

isteni természetének túlhangsúlyozása óhatatlanul veszélyeztette Krisztus emberségét, és fordítva. A bibliai sugalmazással kapcsolatban felmerült nehézségek hasonló természetűek.

Gyakran megfeledkeznek arról a keresztény meggyőződésről, hogy Isten nem egy másik cselekvő teremtmény, aki a fizikai okságon alapuló eseményekkel vagy cselekvő emberek művével versenyez. Isten a forrása és az alapja minden cselekvési formának. Isten a forrása az életnek és a szabadságnak, ami lehetővé teszi az ember számára, hogy gyakorolja teremtményi szabadságát. Ha ezt az isteni sugalmazásról kialakított szemléletünkre is alkalmazzuk, akkor a Szentléleknek az őskeresztény közösségre gyakorolt befolyását nem kell szembeállítanunk a teremtett, történetileg és kulturálisan körülhatárolt szabadságunkkal. A sugalmazásról ennek fényében úgy alkotunk képet magunknak, mint amellyel Isten feltárja mindazt, amit „a mi üdvösségünkre” éppen a bibliai szerzők, valamint közösségeik nagyon is valódi korlátaín keresztül fel akar tární előttünk. Ez a „velünk lévő Isten” időtlen misztériuma.

A szóbeli sugalmazás elméletei és az ezzel együttjáró, túlzott aggodalom a tévedésmentességet illetően, a kinyilatkoztatás tantételszerű modelljének következményei. Amikor úgy tekintünk a kinyilatkoztatásra, mint ami „szakramentális úton”, szimbólumok közvetítésével jut el hozzánk, a tévedésmentesség problémái nagymértékben jelentőségüket veszítik. Ha a Szentírás az isteni kinyilatkoztatás szimbolikus közvetítése, akkor hűségesen közli az isteni kinyilatkoztatást a bibliai tanúságtétel teremtett, emberi médiumán keresztül. A bibliai szövegek emberi szerzőségének elismerése nem tagadja a Szentlélek valós befolyását, és nem is csonkítja a szentírási üzenet egységét, nevezetesen azt, hogy Isten szeretetből odaajándékozza magát az emberiségnek. Isten kinyilatkoztatása hozzáférhető a Szentírásban, de ez csak a kritikai és a közös-

ségi értelmezés erőfeszítése révén ragadható meg. Ezekkel a –sugalmazás természetére vonatkozó – felismerésekkel összhangban a kinyilatkoztatás azon leegyszerűsített szemléletmódját félre kell tennünk, amely az isteni közlést pusztán igazolandó és megvédendő tantételek halmazának tekinti.

Erre gondolunk, amikor azt mondjuk, hogy a Bibliát hittel kell olvasni. Természetesen a Biblia megközelíthető hit nélkül is. Sok állami egyetem hirdet is olyan kurzusokat, ahol a Bibliát mint irodalmi alkotást tekintik, ami ellen az Egyháznak önmagában nincs is semmi kifogása. Keresztény meggyőződés szerint azonban ugyanezek a szövegek – irodalmi értékük tagadása nélkül – elsősorban a hit szemével olvasandók, mert így a Biblia az isteni kinyilatkoztatással való találkozás közvetítője lesz. E találkozás gyümölcse annak a bensőséges kapcsolatnak a megtapasztalása, amely az olvasó, hallgató, és az őt megszólító Isten között jön létre. Amikor azt mondjuk, hogy a Szentírás „tévedésmentes”, akkor valójában azt állítjuk, hogy a Biblia hiteles tanúságot tesz Isten üdvösségre szóló ajánlatáról, és ha hittel olvassuk, akkor az Istennel való üdvös közösségre el is vezet.